

Exposició “Vindran les dones - 150 anys de lluites als carrers de Barcelona”

INTRODUCCIÓ GENERAL

Barcelona ha estat l'escenari perfecte per a moltes escriptores que han escrit i parlat sobre què significa ser dona en una ciutat com Barcelona, sovint identificada, des de les polítiques culturals i la literatura amb allò femení i que, per això, manté l'estigma de monstruosa, és a dir: conflictiva, desbordant, amenaçadora, fascinant... Les escriptores, moltes d'elles oblidades pel cànon social, han ajuntat allò personal i allò polític, l'habitació pròpia i l'espai públic. Les lluites, per a moltes dones, han passat del que és domèstic al públic sense distincions; unes lluites que van començar amb el desenvolupament de la ciutat moderna al segle XIX i que han continuat al llarg de les dècades: el dret a decidir sobre el cos de la dona, el treball digne, l'accés a la vivenda o al pa, l'accés a les institucions i la política, l'urbanisme de la ciutat, la salut dels barris, la lluita de classes, la vida espiritual, la independència econòmica, la independència econòmica, el consum, l'oci, la vida sexoafectiva... Moltes es preguntaven què vol dir tenir una vida digna i, com a dona, quins són els mitjans per aconseguir-la.

La Diagonal, el carrer més llarg de Barcelona, zonifica la ciutat en termes de classes socials. A mesura que una s'acostava al mar, també ho feia a la pobresa. Això era així fins als Jocs Olímpics, fins que el turisme va afegir una nova classe –d'economia, de llengües, de cultures, de relacions socials– a l'espai públic de la ciutat. Els districtes de Barcelona també han adquirit un caràcter propi que ha canviat, lleugerament, a través de les dècades. D'aquesta geografia també hi han participat les escriptores. Algunes han escrit sobre els seus barris i districtes, mentre que d'altres imaginaven “l'altre costat”. Algunes, fins i tot, han volgut fer homenatges històrics a zones específiques de la ciutat. A aquesta perspectiva geogràfica cal afegir la tensió que històricament ha existit a Barcelona per imposar un relat concret de la ciutat: d'una banda hi ha la “Barcelona ideal”, una Barcelona que es construeix des de la burgesia, que beu d'allò literari i institucional, i apel·la als sectors més conservadors de la societat catalana, on la dona pot anar de la casa, al Liceu; de l'altra, hi ha la “Barcelona monstruosa” que intenta “mostrar” els conflictes que viu la gent de la ciutat a través de polítiques o manifestacions socials al carrer.

L'exposició ofereix una mirada literària plural, panoràmica i alhora parcial sobre la ciutat. Com a *Orlando* viatgem a través del temps relatant la ciutat com un palimpsest. És un viatge poètic i polític, un *time lapse* d'un segle i mig d'una ciutat que no es deixa sintetitzar ni domesticar ni oblidar. Es tracta de fer veure el que aquells ulls d'aquelles dones van veure, han vist i estan veient als seus carrers; d'obrir el fitxer, alçar les seves veus i escoltar la seva història.

L'exposició s'articula a partir de quatre moments de la ciutat:

- Sala 1: Segle XIX: Construint la ciutat moderna
- Sala 2: República, Guerra Civil i exili
- Sala 3: Postguerra i transició
- Sala 4: El nostre segle

SALA 1. SEGLE XIX: CONSTRUINT LA CIUTAT MODERNA

La segona meitat del segle XIX constitueix el moment fundacional de Barcelona com a metròpolis moderna. L'enorme creixement de la ciutat a causa de la industrialització i l'activitat econòmica van provocar l'esfondrament de les muralles i el Pla Cerdà. La monumentalització de la ciutat nova, amb les seves avingudes amples i la coneguda quadrícula de l'Eixample, respon a una visió idealitzada de la ciutat burgesa, pensada per contenir la violència social en què aviat es coneixeria internacionalment com la "ciutat vermella". En aquest procés, la literatura adquireix un paper decisiu. La imatge idealitzada de la ciutat es construeix a través de la poesia i de la creació dels Jocs Florals de Barcelona el 1859, una institució literària que es proposa construir l'imaginari de la Catalunya moderna (amb Barcelona com a capital) sobre la base del lema Pàtria, Fe, Amor. A aquest projecte de gran rellevància cultural i política van contribuir en gran manera les dones. A més de participar als Jocs Florals, es reunien en associacions culturals i caritatives amb l'objectiu de contribuir a l'alfabetització i la instrucció de les dones treballadores, considerades responsables de l'educació dels obrers, inculcant-los els valors catòlics i tradicionals. A aquest ideal van servir Josepa Massanés, Isabel de Villamartín, Dolors Monserdà, Carme Karr o Francesca Bonnemaison, fundadora de la primera biblioteca per a dones d'Europa. Es tractava de contenir la Barcelona reivindicativa i revolucionària, de llarga tradició, que van continuar escriptores, pedagogues, artistes, activistes polítiques i socials, feministes i internacionalistes, que es reunien en fraternitats i lògies per parlar de literatura, política, espiritisme, i s'organitzaven per actuar a favor dels drets de la dona treballadora: Àurea Rosa Clavé i Clotilde Cerdà van crear l'Acadèmia per a la Il·lustració de la Dona; Ángeles López de Ayala, Amalia Domingo i Teresa Claramunt van fundar la Societat Autònoma de Dones de Barcelona i van predicar l'anarcosindicalisme, l'Escola Moderna i el feminisme humanista i obrerista. La tensió entre una i altra visió de la situació de la dona serà una de les característiques de la modernitat i vitalitat de la Barcelona dels anys 20 i 30, que no disminuiran durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), amb la creació del modern i feminista Club Femení i d'Esports de Barcelona (1928-1939) o amb el culturalista Lyceum Club de Barcelona (1931-1939).

SALA 2 · REPÚBLICA, GUERRA I EXILI

Les reivindicacions feministes i la presència de la dona a l'espai públic troben el seu moment àlgid a final dels anys 1920 i durant la dècada dels 1930, coincidint amb la crisi de la Dictadura de Primo de Rivera, la proclamació de la Segona República i el període 1936-1939, en el context de la revolució social i la guerra civil que va seguir al cop d'estat militar del 18 de juliol de 1936. En poc més d'una dècada, la presència de les dones a la premsa, la universitat, les professions liberals, la política, els esports i els carrers de Barcelona constitueix un dels símptomes més evidents de la modernitat de la societat catalana i espanyola del moment. El fenomen de l'associacionisme femení, cultural i polític és ideològicament divers i arriba a totes les classes socials: des de la conservadora Secció Femenina de la Lliga Regionalista de Barcelona, constituïda el 1932 després de la concessió del vot femení, fins a la Secció Femenina d'Esquerra Republicana de Catalunya (1934), el Comitè de Dones contra el Feixisme i la Guerra (1934-1937) o el Grup Cultural Femení (1934) convertit en Mujeres Libres (Barcelona-Madrid, 1936-1939). La creació de la Unió de Dones de Catalunya el 1937, després del primer Congrés Nacional de la Dona, tenia com a objectiu l'agrupació de les dones antifeixistes de Catalunya, afiliades o no a partits i sindicats, per treballar conjuntament a la rereguarda. Si en alguna cosa coincidien aquestes dones era a la convicció que la Cultura era la principal arma per a la lluita contra el Feixisme.

Per això, a més de fer sentir la seva veu als principals mitjans de comunicació de l'època, van crear revistes tan importants com *Companya*, *Revista de la Dona* (1937-1938) o *Mujeres Libres* (1936-1938). Les cotes de llibertat (sexual, intel·lectual, laboral) que les dones van assolir durant aquest breu i intens període van quedar literàriament fixades en la literatura d'escriptores com ara Mercè Rodoreda, Anna Murià, Teresa Pàmies, Aurora Bertrana, Irene Pol o Maria Aurèlia Capmany, entre tantes altres. Moltes van haver d'emprendre el camí de l'exili entre el gener i el febrer de 1939, i algunes, com Anna Murià, van recompondre la seva vida a Mèxic. Les que es van quedar a Barcelona van patir la mateixa repressió que la ciutat.

SALA 3. POSTGUERRA I TRANSICIÓ

Calia «un *destape* moral», calia, escrivia Montserrat Roig, «que el *destape* entrés als dormitoris». Per a l'escriptora, a l'Espanya postfranquista calia un despertar col·lectiu en àmbits tan diferents com la sexualitat, els drets laborals, el feminisme o la moral catòlica. A Barcelona aquest despertar no va començar després de la mort del dictador, sinó uns quants anys abans. La Caputxinada, tancada de joves d'esquerra al convent dels caputxins del barri de Sarrià el març del 1966, encarna aquest esperit de rebel·lia i protesta que començava a expressar-se a la ciutat, sobretot per part d'unes noves generacions que no estaven disposades a repetir la vida dels seus pares. A sobre la taula de les reivindicacions hi havia moltes qüestions: els rols de gènere, la llibertat associada al sexe i al gènere, el catalanisme i l'estatut d'autonomia, el qüestionament de la institució familiar, l'amnistia dels presos polítics, una curiositat intel·lectual per les tendències artístiques que venien de l'estranger i una exigència de llibertat general.

A totes aquestes demandes, s'hi sumaven les reclamacions obreres i la reivindicació dels drets sindicals: a tot Espanya, només el 1970 hi va haver 1.595 vagues. Deia Maria Mercè Marçal: «A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona, / de classe baixa i nació oprimida. / I el tèrbol atzur de ser tres vegades rebel.» Aquests versos resumeixen bé els àmbits de protesta que van començar a obrir-se als finals dels seixanta i donarien peu a l'anomenada Transició. Les «Jornades de les dones» celebrades a Barcelona el 1976, van evidenciar les ànsies d'emancipació de les dones i van subratllar el paper clau que aquestes dones de la cultura van jugar en la redefinició de societat i de ciutat; i ho van fer des de la militància, des de la seva pròpia obra i des d'espais de reunió dins la ciutat com el bar biblioteca feminista LaSal, Bocaccio a l'*upper diagonal* o els antres de l'antic Barri Xino, el Raval. La seva visió de la societat passava per construir un relat de les dècades precedents, posant èmfasi al lloc de les dones, però també a les classes menys acomodades. Les dones participaven de la cultura de forma interdisciplinària i les fotògrafes (Pilar Aymerich, Colita, Joana Biarnés), es barrejaven amb les artistes (Mary Chordà, Eulàlia Grau, Núria Perpinyà...) i amb les escriptores (amb els precedents de Maria Teresa Vernet, Carmen Laforet i Ana María Matute Torres, Ana Maria Moix, hi van ser des de Montserrat Roig, Gretel Ammann, fins Maruja Torres, Ana Maria Moix, passant per Marçal, Maria Aurèlia Capmany, fins arribar a Rosa Regàs o Marta Pessarrodona) i les editores (Esther Tusquets, Carme Balcells...).

SALA 4 · EL NOSTRE SEGLE

El 26 de novembre del 2024, 170.000 persones van sortir als carrers de Barcelona per demanar dret a l'habitatge, una baixada dels lloguers, millors contractes, més parc d'habitatge social i la prohibició de l'especulació. El 2017 es va crear el "Sindicat de Llogateres" (sindicat dels arrendataris). El 2006 es va crear V d'Habitatge, una plataforma a favor del dret a l'habitatge i que va tenir un paper important a la ciutat durant la crisi econòmica i financera vinculada al sector immobiliari del 2008 al 2014. El tema de l'habitatge és una lluita que han protagonitzat les dones des de fa dècades, quasi un segle, com hem vist en aquesta exposició, fruit del capitalisme d'arrel patriarcal i de l'especulació del capitalisme transnacional. La idea d'una «casa pròpia» entra en conflicte amb els interessos econòmics vinculats als *lobbys* immobiliaris i amb el *lobby* del turisme, un dels temes que més preocupen les escriptores de la ciutat.

El turisme i l'especulació han creat una Barcelona en venda. Si la Barcelona Olímpica era la de l'obertura internacional, el cosmopolitisme i el "posa't guapa", l'emblema del qual és l'Hotel Vela, la Barcelona de l'última dècada bat rècords en turisme de masses, apartaments de lloguer de luxe i l'omnipresència dels *expats*. La "Barcelona trista" de Mariana Enríquez del 2006 és la Barcelona de la dimissió voluntària d'Itz'iar González quan es troba davant d'un cas de corrupció a l'ajuntament. Deu anys després, Barcelona no és tan maca, Cristina Morales es fixa en la convivència entre un turisme desbotat i aquells desclassats de la societat. Dos anys després, el confinament del coronavirus fa que Simona Skrabec estranyi allò urbà a partir dels seus fragments i racons, com si pogués accedir a la possibilitat d'un tercer paisatge entre allò urbà i allò rural. Una ciutat que expulsa els seus ciutadans i que és descrita per Eva Balthasar, Victòria Szpunberg o Andrea Genovart; una Barcelona on és difícil trobar un pis i, fins i tot, una habitació per llogar, sobretot quan vens de fora, com explica l'argentina Paulina Flores. Viure a Barcelona és estar en constant precarietat, és viure canviant de pis constantment, sempre amb el temor que arribi el dia que l'única opció sigui marxar. Però com marxar quan has arribat aquí escapant del teu propi país? Najat El Hachmi ens parla de les dones que arriben aquí provinents del Marroc i de les seves filles, que han d'aprendre a moure's en dos mons sense acabar d'encaixar-ne cap. Maria Roig es fixa a l'esfondrament del barri del Carmel, on viu Anna Pacheco, que dóna veu a les cambres de pis de les zones turístiques, a les dones que netegen les habitacions dels turistes i dels milionaris que els treuen les cases, com li ha passat a l'escriptora Stefanie Kremser al Born. Qui no hauria volgut ficar-se a la pell d'algun dels seus personatges, perpetrar una petita venjança davant d'aquesta violència estructural? Lucía Ramis rastreja totes les cases i la pròpia idea de què vol dir tenir una casa quan es neix a l'illa més turística i s'acaba per viure aquí. Irene Pujadas fa del cos d'una dels seus protagonistes una ciutat de matriu metropolitana lligada als protocols i els costums, mentre Marina Garcés rememora la Barcelona de l'activisme social de finals dels noranta i principis del 2000, aquestes lluites comunes, aquests espais florits a mans de l'esperit comunitari, aquell «nosaltres» que qüestiona i busca Mireia Calafell i que troba en els clars del desig. Aquest desig que permet a Maria Sevilla que la bellesa i la decrepitud facin les paus: «Estic en marxa cap a un infern de vida crua i cap morbositat de genolls no eximirà la pèrdua de l'articulació impossible d'un nosaltres».